

ABBY PETERSON

Makt och auktoritet i feministisk teori och praktik

*Den uppfattning av makt som dominerat
på ett samhällsteoretiskt plan överensstämmer inte
med feminismens praktik, menar Abby Peterson.*

*Först genom att utveckla ett nytt maktbegrepp kan vi se den
verkliga radikalitet som ryms i den moderna kvinnorörelsens handlings-
mönster. Samtidigt föder detta kritiska frågor till
olika delar av dess ideologi.*

Makt är det mest centrala teoretiska begreppet inom den feministiska teorin, som ju har tagit till uppgift att överskrida den kvinnoförtryckande samhällsteorin. På samma sätt är makt det centrala ideologiska begreppet inom den feministiska praktiken, då kvinnorörelsen är en social rörelse som är engagerad i en kamp för samhällsförändring. Men samtidigt som maktbegreppet är centralt för feministisk teori och praktik är det mestadels odefinierat, dunkelt och dubbeltydigt.

Vårt intresse ska här fokuseras på hur den nya kvinnorörelsen aktivt definierar och tolkar maktrelationerna i samhället. Auktoriteten, förstådd som maktens subjektiva manifestation, ger oss nyckeln till en förståelse av hur rörelsen förhåller sig till makten. Kan dessa tolkningar av maktrelationerna leda oss till ett politiskt program för social förändring av de rådande maktförhållandena? Eller begränsar de oss till ramen för de existerande maktrelationerna mellan könen?

Jag tänker i artikeln först ta upp tre teoretiska huvudperspektiv (inte helt oberoende av varandra) på social makt och deras relevans för feministisk teori och praktik. De tre perspektiven erbjuder oss primärt en förklaring eller metodologi för en analys av makt i dess negativa innebörd, som dominans eller kontroll, men jag ska även disku-

tera makt i positiv mening, som energi, som den makt kvinnor skaffar sig genom att sluta sig samman för att förändra samhälleliga förhållanden. Därefter kommer jag att studera den nya kvinnorörelsens förhållande till den politiska auktoriteten, något som jag hoppas indirekt ska belysa rörelsens maktuppfattning. Auktoritet blir då nyckeln till en förståelse av hur den nya kvinnorörelsen aktivt tolkar och förhåller sig till den abstrakta sociala makten.

Social makt kontra feministisk teori och praktik

Som Giddens (1979) påpekat har de olika sätten att betrakta makt av tradition indelats efter fokusering på handling respektive struktur. Wrong (1976) ger exempel på det handlingsorienterade eller interaktionistiska maktperspektivet. Han uppfattar makt som "vissa människors förmåga att skapa avsedda effekter på andra människor" (s 165). Makt är alltså, för att utveckla Wrong vidare, identisk med avsedd och effektiv påverkan. Den är en avsiktlig social handling mot andra sociala aktörer. Till de feminister som verkar inom ramarna för detta handlingsinriktade maktperspektiv hör, för att nämna ett par exempel, Daly (1978) och Brownmiller (1975). I deras arbeten modifieras definitionen av makt till att bli alla mäns förmåga att skapa avsedda

effekter på alla kvinnor. De ser den köns-
mässiga dominansen som underbyggd av
tvång, fruktan och samarbete, och koncen-
trerar sig starkt på mäns våld mot kvinnor.

Gentemot detta har makt strukturellt be-
traktats som en egenskap hos den sociala
gemenskapen, ett medium för realisering av
gemensamma intressen eller klassintressen
(se till exempel Parsons 1966, s 121–127).
Exempel på feminister som arbetar med en
strukturell inriktning på makt och könsdo-
minans är Hartmann (1981) och Dahl-
ström & Liljeström (1981), som betonar
arbetsdelningen mellan könen som källa till
manlig dominans. Rosaldo & Lamphere
(1974) har koncentrerat sig på den samhäl-
leliga uppdelningen i hushållsbaserade och
offentliga livssfärer och de maktrelationer
som denna klyvning ger upphov till. Cho-
dorow (1978) och Dinnerstein (1977) försö-
ker bygga teorier kring hur kvinnors moder-
skap påverkar uppkomsten och bevarandet
av strukturella könsbestämda maktrelationer.
Listan kan göras lång, då det struktu-
rella perspektivet på maktrelationerna har
varit förhärskande bland feministiska teore-
tiker.

Feministernas inriktning på strukturella
maktperspektiv kan mycket väl vara ett re-
sultat av att de ofta har haft en bakgrund i
vänstern och varit invecklade i en vänster-
polemik. Vänsterkritiken mot analysen av
de könsbestämda maktrelationerna har
alltså bemötts med teoretiska kategorier på
politikernas egen nivå (se beträffande detta
dilemma Hartmann 1981).

Resultatet av denna strukturella orien-
tering inom den feministiska teorin har varit,
att dess maktperspektiv har avlägsnats
ifrån den feministiska praktiken. Det är ett
maktbegrepp för universella förklaringska-
tegorier, distanserat från maktens mest ma-
teriella och konkreta operationer, det vill
säga maktrelationerna på lokal och vardag-
lig nivå. Maktens alla lokala och specifika
manifestationer blir i sista hand en åter-
spiegling av ett oövervinnligt, uppifrån
styrt maktsystem (se Martin 1982, s 5).

Feministernas arbete med ett strukturellt
maktperspektiv har resulterat i en ensidig
fokusering på kvinnorna som offer för man-

liga strukturer, på samma sätt som hand-
lingsperspektivet hos andra feminister ensi-
digt har fokuserats på hur kvinnor blivit
offer för män. Båda uppfattningarna fram-
häver makt i negativ bemärkelse som makt
över andra, det vill säga som dominans.
Dessa analyser bidrar visserligen till våra
insikter om de västkapitalistiska samhälle-
nas utveckling och kvinnornas problem
inom dem, men deras strategiskt politiska
implikationer är begränsade. Genom att
kvinnorna betraktas som rena offer inom
maktrelationerna, som utanförstående och
oskyldiga till förtrycket, fråntas de strategin
för sin frigörelse, det vill säga en strategi för
förändring av sin historiska situation. Och
genom fokuseringen på kvinnorna som offer
för manlig dominans utvecklas en "kris-
mentalitet", varigenom behoven hos det
manliga förtryckets offer översätts till ter-
mer av "lidande", "sjukdom", "problem"
och så vidare, med ett överordnat system för
att hantera dessa sociala oförrätter. Denna
"krismentalitet" koncentrerar uppmärk-
samheten till de styrande, till folket i top-
pen, till dem som kan och bör ordna saker
och ting. Lidandet ses som ett praktiskt
problem, och de vidtagna åtgärderna (mer
pengar, kortare arbetstid, terapi och annat)
är ytliga genom att de bortser från orsa-
kerna.

Foucaults maktperspektiv

Ett tredje maktperspektiv, artikulert av
Foucault, kan förse feminister med vad jag
ser som den mest fruktbara utgångspunk-
ten för en analys av maktrelationerna mel-
lan könen. Det foucaultska sättet att närma
sig makt kan bäst beskrivas som dekon-
struktivistiskt. Det är en analytisk metodo-
logi, ingen kausal, ontologisk maktförkla-
ring (se Foucault 1984, s 86). Hans ansats
har kritiserats för att vara alltför vid och
obestämd. Utrymmet för denna diskussion
tillåter ingen redogörelse för Foucaults be-
greppsbildning eller "maktanalytik" här,
men den har tre hörnstenar av relevans för
vår diskussion av den feministiska teorin
och praktiken.¹

Den första är Foucaults dekonstruktions-

metod. Den foucaultska maktanalytiken har av Sheridan (1980) beskrivits enligt följande: "Den politiska autonomin kräver en analys av hur 'mikromakterna' opererar, av deras relationer inbördes och till statsmaktens strategiska mål" (s 219). Inom det lokala och vardagliga finner vi alltså de "mikromakter" som utgör grunden för statens dominans. I stället för att reducera maktanalysen till ett problem om suveränitet, det vill säga statsmakt, hävdar Foucault att det i alla sociala interaktioner inom vardagslivet existerar maktrelationer, som inte är några projektioner av statens stora makt över individen: "De utgör snarare den konkreta, föränderliga jordmånen för statens makt, de betingelser som gör att den kan fungera" (Foucault 1984, s 199). Även feminister har avslöjat en "mikropolitisk struktur" av dominans och underkastelse i mäns och kvinnors sätt att tala, göra gester, föra sig, beröra, och har hävdad att denna "mikropolitiska struktur" återspeglar och förstärker större politiska och ekonomiska olikheter (se Thorne, Kramarae & Henley 1984, s 180).

Foucault förnekar att det finns någon absolut uppdelning mellan dominansens röst och den i grunden rena frigörelsens, eftersom makten inte är innesluten i någon central punkt (en aktör som staten eller en struktur som patriarkatet). Inte heller motståndet uppstår ur någon enskild punkt eller sanning. I stället antyds en lokal och sammansatt kampstrategi där lokala strider undergräver normaliseringsprocessen, det vill säga den institutionella makten, var den än opererar i skolor, fängelser, terapeutmottagningar, fabriker, hem eller rentav sovrum (se Foucault 1977, s 211–214).

Enligt Foucault (1984) är "punkter, knutar, härdar av motstånd mer eller mindre tätt utspridda i tid och rum, hetsar ibland grupper och individer mot varandra på ett definitivt sätt, tänder känslor hos människor, lyser upp vissa stunder i livet, väcker handlingskraft" (s 199*).² Martin (1982) säger att "det som vänsterfolk har kritiserat inom kvinnorörelsen som splittring, bristande organisation, frånvaro av sammanhängande och övergripande teori och oför-

måga att inleda ett frontalangrepp, mycket väl kan representera långt mer radikala och effektiva reaktioner på maktutövningen i vårt samhälle än den centralisering och abstraktion, som ännu hemsöker vänsterns tänkande och strategi" (s 9).

För det andra menar Foucault att *makt utövas underifrån*. Den är inplanterad i kroppen och återskapas i varje social interaktion. "Makt innebär relationer, en mer eller mindre organiserad, hierarkiskt samordnad anhopning av relationer" (Foucault 1984, s 198). Foucault beskriver sin inriktning enligt följande: "När jag föreställer mig maktens mekanik, tänker jag mig dess kapillära existensform, den omfattning i vilken makten sipprar ner i individernas egen kärna, når rakt in i deras kropp, genomsyrar deras gester, deras hållning, det som de säger, hur de lär sig att leva och arbeta tillsammans med andra" (citerat i Sheridan 1980, s 217). För Foucault blir därför sexualiteten ett gynnsamt analysobjekt. Han beskriver (1984) sextonhundralets omvandling av maktens natur i termer av den nya makt över livet som utvecklades i två former: "Den ena av polerna, troligen den första som bildades, har varit centrerad på kroppen som maskin: dressyr av den, maximering av dess färdigheter, kraftutvinning ur den, parallell ökning av dess nytthet och dess foglighet, inpassning av den i effektiva och lönsamma kontrollsystém, allt detta har åstadkommit genom maktprocedurer som går ut på *disciplin: en anatomisk politik för människokroppen*. Den andra, som bildades lite senare, mot mitten av 1700-talet, är centrerad på kroppen-arten, på kroppen som bärare av livets mekanik och utgångspunkt för biologiska processer: förökning, födelser och dödlighet, hälsonivå, livslängd med alla de omständigheter som kan få dem att variera; de påverkas genom en rad ingripanden och *reglerande kontroller: en bio-politik för befolkningen*" (s 139*). Denna fokusering på sexualiteten ligger väl i linje med mycket av den feministiska teorin och praktiken rörande maktens lokalisering och utövning, och följaktligen med den feministiska förskjutningen av den politiska sfärens plats till att även innefatta våra per-

sonliga och nära upplevelser av förtryck.

För det tredje tillskriver Foucault (1980) diskursen och representationen en framträdande plats i sin maktanalytik. Diskurser om sexualiteten, inte de sexuella handlingarna och deras historia, är den centrala platsen att söka kunskap om maktens funktionssätt i det moderna samhället. För Foucault är diskurser och representation makthandlingar i sig. Diskursen gör kroppen till ett kunskapsobjekt och laddar den med makt; detta är den s.k. subjektiveringsprocessen. De är uppdelnings- och uteslutningshandlingar. Denna inriktning får oss att förstå och uppmärksamma hur vi dras in i maktrelationer och att inse det faktum, att vi aldrig befinner oss utanför makten. Fokuseringen på diskursen ger den feministiska teorin och praktiken ansvaret att medverka i de historiska diskurserna om sexualiteten, inte att söka efter "sanningen" om det sexuella, det vill säga teorin om ursprunget, genealogin med Foucaults term. Den feministiska teorins och praktikens projekt går alltså ut på att undra vad den historiska frågan om sexualiteten egentligen handlar om.

Foucault (1980) betraktar kvinnorörelsens projekt som en "rörelse för avsexualisering", en praktik upphöjd ovan och bortom den historiska sexualitetsdiskursen. "Den är i sista hand en veritabel avsexualiseringsrörelse, en förskjutning i förhållande till problemets sexuella centrering. Den artikulerar kravet på former av kultur, diskurs, språk och annat som inte längre ingår i den stela platsanvisning och låsning vid könet, som de ursprungligen på något sätt var politiskt tvungna att acceptera för att kunna göra sig hörda" (s 220).

I och med denna diskussion av diskurs och genealogi stöter vi på en av de problematiska punkterna i den foucaultska maktanalytiken vad gäller analysen av feministisk teori och praktik. Makt som diskurs genom subjektivering eller självförståelse är alltid begränsande och repressiv, det vill säga "diskursen är ett våld som vi begår mot tingen" (Foucault 1981, s 67). Diskursen, det vill säga makten, är enligt honom i sista hand negativ, och vi ställs utan medel

för frigörelse, utan möjlighet att bilda grupper med gemensam identitet och kollektivt syfte, utan makt att förändra vår historiska situation. Detta är den slutliga konsekvensen av den foucaultska genealogin. All självförståelse belyser vissa aspekter av våra möjligheter, samtidigt som andra blir svårare att förstå och erkänna.

Men för att kunna skapa en bättre värld, ja för att kunna fortsätta leva, behöver vi erbjuda eller godta vissa scheman eller "sanningsregimer" för självförståelse, inte bara förneka dem som omger oss. Även om vi i mycket allmän mening kan instämma i de genealogiska utsagorna, kräver en kollektiv social förändring (liksom en personlig förändring) sanningsscheman för självförståelse, trots att de alla på olika sätt förvränger det som ska tolkas. De gör det dock på olika sätt, ty även om alla scheman för självförståelse och subjektivering bär på en socialt organiserad disciplin, har somliga mindre av den. Den feministiska teorins och praktikens projekt är att sträva efter en mångfald av sanningsscheman, det vill säga diskursformer, som gör det möjligt för oss att ha kritisk distans till dem, bli medvetna om hur de förvränger och om priset som vi betalar för att anta dem. Thomas Ziehe har försökt att komma ur den genealogiska återvändsgränden genom att hävda, att sociala rörelser teori och praktik har som sitt projekt att söka efter formella sanningskriterier, inte efter alternativa sanningsscheman med ett bestämt innehåll. Detta sökande skulle, enligt Ziehe, locka fram en mångfald av sanningsscheman för självförståelse (föreläsning i Umeå och den 6 februari 1986).

Enligt Gershuny (1984) har feministiska författare i sin kritik av patriarkala institutioner utvecklat en *parole feministe*, det vill säga en alternativ diskurs som både omvandlar och överskrider den patriarkala. Hon hävdar sammanfattande att denna *parole feministe* vidgar och transformerar det semantiska rummet. Den varierar det mänskliga tänkandets och beteendets möjligheter i stället för att begränsa dem. Den utelämnar inte utan inbegriper och vida-reutvecklar. Ett frigörande språk *talat med många röster och på många sätt* (s 198).

Sammanfattningsvis kan sägas att Foucaults maktanalytik kan förse oss med en utgångspunkt för teoretiska analyser av den feministiska praktiken. Hans ansats är i grund och botten frigörande i det att han ser makt som kommande underifrån, genom kroppen, och därmed betonar vår egen medverkan i maktrelationernas förtryck av oss. Och hans analytik är inte avlägsen från feminisms politiska praktik, eftersom den liksom den feministiska kampen är pluralistisk och förankrad i våra lokala och vardagliga erfarenheters mångfald. Foucaults maktanalytik ger oss ett sätt att förstå den sociopolitiska kampens strategiska implikationer på det lokala och vardagligas mikronivå. En kamp som kan frigöra och skapa nya sociopolitiska solidariteter (kollektiva identiteter), där solidariteten enligt Habermas (1985) är den kontrollmekanism

(makt) som finns tillgänglig för vardagslivets realiteter.

Men även om den foucaultska maktanalytiken kan förse oss med en utgångspunkt för förståelsen av de "mikropolitiska strukturerna" av dominans och underkastelse mellan män och kvinnor, måste vi omvandla och överskrida den till att omfatta en förståelse av makt i dess positiva mening, som makten att förändra sin historiska situation, som makten i att kvinnor går samman, något som står i kontrast till och utmanar den traditionella uppfattningen av makt som dominans. "Feminismens utmaning är", noterar Nancy Hartsock, "att utveckla former grundade i denna alternativa vision, och härigenom omvandla de på dominans baserade institutionerna" (citerat i Thorne, Kramarae & Henley 1984, s 185).

Birgit Broms, Skridskoåkare, Blyerts, laving, 1983

När kvinnors förhållande till auktoritet har diskuterats, har kvinnor enstämmigt förnekat sitt "innehav" av den. Auktoritet har betraktats som ett statiskt, universellt manligt faktum. Auktoritet har alltid setts som en manlig egendom och männen har överallt haft någon form av auktoritet över kvinnorna (se till exempel Rosaldo 1974, s 21). Detta synsätt, som stannat inom den traditionella samhällsvetenskapens uppfattning av auktoriteten som företeelse, har föga bidragit till en förståelse av kvinnornas förhållande till makten och dess manifestation, auktoriteten. Här tänker jag inom ramen för Sennetts (1981) genomgång av auktoritetsbegreppet reflektera över mina egna erfarenheter av den nya kvinnorörelsen. Reflexionen må ibland förefalla något konstlad, men den ska, med sin utgångspunkt i Sennetts studie av makten eller, mera precist, av auktoriteten som maktens subjektiva manifestation, betraktas som ett försök att inleda en kritisk diskussion inom rörelsen, inte som en empirisk analys av den feministiska praktiken. Att fokusera kritiken av en social rörelse på hur den utåt och inåt hanterar auktoriteten är en logisk utgångspunkt, om man betraktar sociala rörelser som subjektiva aktörer på den politiska scenen som strävar efter att formulera och få igång en social förändring. Intresset fokuseras alltså på hur kvinnorörelsen aktivt definierar och tolkar maktrelationerna mellan män och kvinnor, och kvinnor sinsemellan.

Begreppet auktoritet har inom samhällsvetenskap och politisk filosofi brukats och missbrukats på förvirrande många sätt. Det definieras som: 1) en *egenskap* hos en person eller befattning, i synnerhet rätten att ge order; 2) en *relation* mellan två befattningar, en över- och en underordnad, sådan att båda innehavarna upplever förhållandet som legitimt; 3) den *kvalitet* hos en kommunikation som gör att den accepteras (se Peabody 1969, s 473).³ Trots mängden av definitioner kan vi emellertid spåra två egenskaper som är gemensamma för de olika användningssätten. För det första be-

traktas auktoriteten som ett "ting" som kan innehas, och för det andra associeras den med legitimitet, det vill säga att överordnade känner sig ha rätt att ge order, medan underordnade upplever en plikt att lyda. Sennetts arbete (1984) representerar en radikal brytning med denna traditionella beskrivning av auktoriteten.

För det första ser inte Sennett auktoriteten som ett "ting" som kan innehas. Han definierar den som ett av de känslomässiga band som gör samhället möjligt. Som sådant bygger den på föreställningen om styrka och svaghet; den är maktens emotionella uttryck. "Auktoritet är ett försök att tolka maktens villkor, att ange förutsättningarna för kontroll och att ge en innebörd genom att definiera en föreställning om styrka..." (s 19). I denna mening blir auktoriteten för Sennett inte ett ting utan snarare en tolkningsprocess.

För det andra betraktar inte Sennett auktoriteten som självklart legitim. Hans utgångspunkt är i stället den moderna rädslan för auktoritet. Weber, bland andra, har hävdat att när auktoritetens legitimitet ifrågasätts försvagas den och riskerar till och med att helt brytas. Auktoriteter måste alltså erkännas som rättvisa och riktiga om de ska kunna erkännas alls.⁴ Sennetts projekt går däremot ut på att analysera hur det moderna förkastandet eller förnekandet av auktoriteten binder oss ännu hårdare i den illegitima auktoritetens bojor.

Sennett och auktoriteten

Dahl (1983) relaterar Sennetts diskussion om auktoriteten till Foucaults maktanalytik. På samma sätt som makten är oundviklig i varje samhälle (ja, en förutsättning för det samhälleliga), är auktoriteten oundviklig, eftersom människorna alltid kommer att tolka och ge innebörd åt de band som förenar dem. Auktoritet är de tolkningar som subjekten (individuella och kollektiva) gör av skilda strategiska situationer där de har ojämlika resurser till sitt förfogande. *Auktoritet är tolkningen av sociala beroendeband.*

Auktoritetsbandet är motsägelsefullt.

Det kännetecknas dels av tvång eller våld, dels av ett produktivt förhållande eller samband. Konkret illustrerar Sennett denna motsättning med auktoritetsbandet mellan förälder och barn: föräldern skapar ett omhändertagande och vårdande beskydd och ett tvång att acceptera detta. Denna grundmotsättning utgör kärnan i problemet med legitimitet när det gäller auktoritet (se beträffande auktoritetens dubbla karaktär även Hendel 1958, s 5).

Det som intresserar Sennett är frågan om varför vi dras till illegitima auktoriteter. "Vi har kommit att frukta inflytandet från auktoriteten som ett hot mot våra fri- och rättigheter, i familjen och i samhället som helhet. Själva behovet av auktoritet fördubblar denna moderna fruktan: ska vi ge upp våra friheter, bli ynkligt beroende, därför att vi så starkt önskar att någon ska ta hand om oss? . . . Men vårt förkastande av en auktoritet innebär inte att vi har en föreställning om en bättre auktoritet framför oss. Och vårt behov av auktoriteten som sådan kvarstår. Längtan efter ledning, trygghet och stabilitet försvinner inte så länge den inte är tillfredsställd" (s 16). Sennetts kriterium på legitim auktoritet är dess förmåga att tillgodosätta våra behov av vård och omhändertagande.

Det moderna samhället har enligt Sennett två viktiga auktoritetsformer, som båda har bidragit till den moderna rädslan för auktoriteten genom att de inte uppfyller våra behov av omvårdnad, vägledning, trygghet och stabilitet. En modern auktoritetsform är *paternalismen*. Den uttrycker faderns symboliska dominans som beskyddare, sträng domare, stark. "Det är föreställningen om fadern, en far från en vänligare och stabilare tid som lagts till bilden av chefen" (s 51). Men denna form av auktoritet *erbjuder en falsk omvårdnad*, som i praktiken är en enkelriktad kontroll där individen påverkas utan att i sin tur kunna påverka den som "tar vård" om honom eller henne (se även Toffler 1980, s 409–414). Den andra viktiga auktoritetsformen i det moderna samhället är den *autonoma auktoriteten* som inte erbjuder *någon omvårdnad alls*. Den autonoma auktoriteten är sig själv

nog och är en "god domare" åt andra i kraft av att han/hon inte är beroende av deras gillande. Likgiltighet utgör grunden för kontroll.

Det finns alltså goda skäl till att det moderna samhällets förhållande auktoritetsformer – den paternalistiska och den autonoma – har orsakat både fruktan för och misstroende mot auktoriteter. De ger inte vad de utlovar – omvårdnad. De är med Sennetts uttryckssätt illegitima auktoriteter. Sennetts projekt, ett slags politisk psykologi, är alltså att analysera hur det moderna förnekandet eller förkastandet av auktoriteten i själva verket slår oss ännu hårdare i den illegitima auktoritetens bojor. Sennett ger oss dessutom en konstruktiv grund för en auktoritetskritik som varken förnekar vårt behov av auktoritet, det vill säga av vård, ledning och stabilitet, eller behoven av att kontrollera auktoriteten för att försäkra oss om att dessa omvårdnadskrav blir tillgodosedda.

Band till förkastade auktoriteter

Enligt Sennett har vi i det moderna samhället blivit "skickliga på att upprätta band till de förkastade auktoriteterna. De banden gör oss beroende av dem som vi fruktar, eller gör det möjligt att använda det verkliga till att föreställa oss det ideala. Problemet är att dessa band också gör det möjligt för auktoriteterna att utnyttja oss. De kan utöva en mycket grundläggande form av kontroll mot dem som ytligt sett tycks göra uppror" (s 28). Sennett diskuterar tre band som skapas då auktoriteterna förkastas eller förnekas:

- 1) bandet "olydigt beroende"
- 2) bandet "idealiserad substitution"
- 3) bandet "fantiserat försvinnande"⁵

Det första bandet, det "olydiga beroendet", innebär att man gör uppror "inom" auktoriteten, det vill säga att auktoriteten fastställer spelreglerna och att upproret sker inom ramen för dessa regler. Trotset tillåter helt enkelt subjektet att smaka beroendets fröjder. Det är alltså ett uppror inom och inte mot ett auktoritetsförhållande och utgår

från en fruktan för att öppet erkänna auktoriteten och beroendet. Det är en tvångsmässig olydnad som har mycket lite att göra med verklig självständighet eller autonomi. Det olydiga subjektet ställer frågan: "Vem är stark nog att ta hand om/kontrollera mig?" (s 35). Denna typ av uppror stärker auktoritetsförhållandet i stället för att över-skrida det.

Det andra bandet, den "idealiserade substitutionen", innebär implicit att auktoriteten är motsatsen till vad man är eller vill. Auktoriteten blir utgångspunkten för en definition av hur en auktoritet inte bör vara. Enligt Sennett är den "fruktan som opererar i den idealiserade substitutionen en fruktan att bli avskuren, att sakna förtöjningar, något som kan förklara varför man arbetar, tjänar eller är beroende. Om härskaren är dålig och svag uppstår en bild av vad som är bra. För att kunna inpräglad denna positiva bild är det ofta nödvändigt att överdriva bristerna hos den faktiskt överordnade, att ge den överordnade ett slags negativ laddning". (s 38).

Det tredje bandet, det "fantiserade försvinnandet", innebär föreställningen om att allt blir bra om bara de som har ansvaret försvinner. Samtidigt som subjektet fruktar auktoritetsgestalten, fruktar det än mer att auktoriteten ska försvinna, kvarlämna ett tomrum, som om han eller hon inte var värda att någon skulle ta dem om hand. "Det är en process där allt som är fel beror på närvaron av en auktoritet, och där det samtidigt finns ett förtvivlat behov av att auktoriteten är närvarande" (s 40).

Den nya kvinnorörelsen

Innan jag börjar min analys av den nya kvinnorörelsen är det på sin plats att klargöra vad jag är ute efter. Jag har tidigare sett kvinnorörelsen, i vid mening, som kvinnors subjektiva, kollektiva handlande i reaktion på de patriarkala samhällsförhållandena (Peterson, 1985a). Om vi vill uttrycka de motsättningar som finns inbyggda i samhällsförhållandena, måste vi studera kvinnorörelsen som en dynamisk historisk process. Kvinnorörelsen är i denna mening en

kampriktning, eller flera, och därur kan man härleda en konkret bestämning såväl av dess gränser, organisationer och institutioner som av dess anhängare. Dessa kampriktningar är för det mesta motsägelsefulla, och en analys kan naturligtvis inte ge någon entydig bild av kvinnorörelsens reaktion på de patriarkala samhällsförhållandena. Jag arbetar här med allmänna ideologiska tendenser inom den nya kvinnorörelsen. Bilden är naturligtvis långt mer komplicerad än vad som kan återges här. Detta är inget försök att empiriskt analysera definierbara inslag i den nya kvinnorörelsen, utan en kritisk genomgång av breda ideologiska tendenser som inte kan reduceras till specifika organisationers strategier.

Den nya kvinnorörelsens band till förkastade auktoriteter är påtagligast i rörelsens maternalistiska ideologi (idealiserad substitution) och när det gäller dess förkastande av all hierarki, både inåt och utåt (fantiserat försvinnande). Den nya kvinnorörelsens maternalistiska ideologi innebär en glorifiering av modern. Med det *manliga* som utgångspunkt för definitionen av det *kvinnliga* blir alltså *kvinnligt* motsats till *manligt*. *Kvinnligt* är bra, *manligt* är dåligt. *Kvinnligt* är vårdande och välmenande, *manligt* ickevårdande och ondsint. *Kvinnligt* är fredligt, *manligt* är stridslystet och aggressivt (se Rowland 1985, s 253 f). Listan kan göras lång. Denna bild är tämligen osofistikerad. Olika riktningar inom den nya kvinnorörelsen omfattar i skiftande grad den idealiserade bilden av det kvinnliga som fransidan (eller den positiva omvändningen) av det manliga. Men den idealiserade substitutionens band är ändå i någon mån gemensamt för de olika riktningarna. I vissa fall har kvinnorörelsen direkt övertagit det patriarkala samhällets dualistiska ideologi om manligt kontra kvinnligt genom sitt accepterande och förhålligande av den vårdande moderns roll. Kvinnligt blir moderligt: vårdande, "privat", opolitiskt och framför allt maktlöst. Denna sociala bild legitimerar en barnorienterad politisk aktivitet (fred, miljö och så vidare).⁶ Vid andra ytterligheten har vi glorifierandet av det kvinnliga som det manligas motsats men lika mäktigt. I stället

för att bygga på en idealiserad bild av modern som begränsad till intimsfären, frammanas den idealiserade bilden av kvinnan under en avlägsen tid då hon hade makt. En matriarkal epok (som motsats till patriarkal) åberopas alltså som källa till denna kvinnlighetsbild, där maktighet läggs till de övriga kvinnliga attributen.⁷ Även om dessa bilder utgör extremerna inom den nya kvinnorörelsen, finner vi att hela rörelsen i viss mån är genomsyrad av den idealiserade substitutionens band.

Varför är detta förkastelsens band "farligt" för rörelsen? Jo, för att den idealiserade substitutionen uttrycker en fruktan för beroende. I stället för att erkänna vårt behov av omvårdnad ersätter vi helt enkelt en auktoritet med ett statiskt, idealiserat substitut, som vi hoppas ska vara mer vårdande. Vi måste alltså reagera mot auktoriteterna, inte skapa idealiserade piedestalfigurer. Genom att förhärliga det *kvinnliga* ger vi det *manliga* en negativ laddning vilket knyter oss ännu hårdare till de existerande svartvita bilderna av auktoritetsrelationen. Vi blir beroende av den manliga auktoriteten för att kunna visualisera vårt alternativ, som i själva verket inte är något alternativ alls.

Den maternalistiska ideologin är beklagligt relaterad till den paternalistiska. I stället för att idealisera fadersbilden ställs vi här inför en förhärligad modersbild. Förhoppningen är att maternalismen ska vara en auktoritetsform där auktoriteten faktiskt har förmåga att vårda oss och ta oss om hand. Bilden av den vårdande modern är måhända en mer godtagbar auktoritetsbild, men metaforen är fortfarande en förvrängning av verkligheten. Bilden av modern har transformerats: vissa drag är förstörade medan andra har kvar sin ursprungliga storlek. Resultatet blir en förvrängd version av den ursprungliga lilla skalan. Denna förvrängning är ofrånkomlig, eftersom man utgår från det konkreta och omedelbara i varje persons erfarenheter och bokstavligen bygger på det så att det får en innebörd också för personer som befinner sig på långt avstånd. Modern blir Övermodern. Vi förses alltså med en ny, om än

aldrig så behaglig auktoritetsbild, där kontrollen nu legitimeras av den vårdande, omhändertagande modern. (Vi har upplevt sådana bilder i Golda Meirs och Indira Gandhis person.) Men vad vi behöver är inte nya auktoritetsbilder utan nya metoder att kontrollera auktoriteter. Den nya kvinnorörelsen bör *söka efter metoder för att utmana auktoritetens legitimitet*, det vill säga ifrågasätta dess förmåga att förse oss med stödjande omvårdnad. Detta är ett sökande efter en process, inte efter en idealgestalt. Foucaults dekonstruktivistiska maktanalytik utgör en immanent kritik av en sådan jakt på den verkligt sanna kvinnostämman eller den verkligt kvinnliga auktoritetsbilden. Sökandet efter en fullkomligare eller sannare auktoritetsbild representerar en vägran att redovisa den position från vilken vi talar, att ge oss själva en materiell och historisk grund, att erkänna och uppmärksamma våra egna begränsningar och inbördes skillnader (se även Pasquinelli 1984, s 133 f).

Det fantiserade försvinnandets band är påtagligt i den nya kvinnorörelsens förkastande av all hierarki. Här tillbakavisas inte bara den manliga hierarkin, som i fallet med den idealiserade substitutionen, utan också hierarkin som sådan. Inåt har detta resulterat i att den nya kvinnorörelsen gått in för en allmän strategi av "strukturelöshet". Dess föreställningar om aktiv demokrati, jämlikhet, frihet och gemenskap har betonat att alla bör delta i beslut som berör det egna livet, och att allas bidrag är lika värdefulla (se till exempel Gulli 1977 och 1979). "Dessa värderingar ledde lätt till uppfattningen att all hierarki var dålig därför att den inte gav utrymme för allas talanger att utvecklas. Tanken var att alla människor skulle kunna dela, kritisera och lära av varandras idéer – på ett jämlikt sätt. Varje form av struktur eller ledare som kunde påverka denna likadelning var automatiskt dålig." (Freeman 1975, s 235.) Genom att förkasta den öppna hierarkin hoppades den nya kvinnorörelsen automatiskt kunna uppnå sina mål jämlikhet, aktiv demokrati och så vidare. I stället utvecklades emellertid dolda auktoritetslinjer som

Birgit Broms, Skridskoåkare, Blyerts, Tusch, 1986

gjorde beslutsprocessen obestämd och svår att urskilja. Det skapades spontant informella beslutsstrukturer på basis av nätverk med "gamla tjejkompisar". "När informella eliter kombineras med myten om strukturlöshet kan det inte göras några försök att begränsa maktutövningen, eftersom medlen därtill har eliminerats. Grupperna har alltså inga medel att utkräva ansvar från de eliter som behärskar dem. De kan inte ens erkänna att dessa existerar" (Freeman 1975, s 238). Strukturlöshetsideologin har rentav lett till ett uteslutande av många kvinnor, som antingen utpekats som ledare av massmedierna ("mediastjärnor") eller som (vid någon tidpunkt) har betraktats som "starka" eller innehavare av värdefulla talanger. Strukturlöshetens ideologi ger inte plats för några "ledare", självutnämnda eller ej, och sådana kvinnor måste i sista hand uteslutas ur grupperna för att myten om strukturlöshet ska kunna upprätthållas (Carden 1974).

Utåt har det fantiserade försvinnandets band resulterat i en vision, omfattad av grupper inom de mer "radikala" riktningarna i den nya kvinnorörelsen, som bygger på föreställningen om att allt skulle bli bra om bara männen försvann. Vart de skulle försvinna och hur detta skulle gå till är en helt annan fråga (se Mellor 1984). Det som sker är att den frihet som uppnås när man i fantasin låter den manliga auktoriteten försvinna enbart är symbolisk. Det är en frihet i anden men inte i verkligheten. Och det är tveksamt om detta fantiserade försvinnande egentligen är något politiskt program för att faktiskt förändra den manliga auktoritetens band eller, som Sennett skulle mena, bara en flykt från det politiska ansvaret att kontrollera dem. För det andra underförstår den foucaultska maktanalytiken, vikten av att analysera makten utifrån dess lokala, diskursiva och specifika formationer och en kritik av uteslutningsideologin, av det fantiserade försvinnandets band. "Att

totalisera eller universalisera utanförskapet som ett svar på kvinnofrågan är att ställa oss utan möjligheter att förstå eller ingripa i de processer genom vilka innebörd produceras, fördelas och omvandlas i relation till maktens skiftande artikulering i vår värld" (Marin 1982, s 15). Där makt finns, finns ju även motstånd, och detta motstånd har följaktligen aldrig någon yttre ställning i förhållande till makten. Enligt Foucault (1984) bygger existensen av maktrelationer (eller auktoriteter som dessa maktrelationers subjektiva manifestation) på en mångfald av motståndspunkter: "Dessa spelar i maktrelationerna rollen av motpart, måltavla, stöd, utsprång att få tag om" (s 95*). Vi kan alltså förkasta en auktoritet genom att utesluta oss själva från maktrelationen, men *då finns det inget motstånd*. För att kunna motstå måste vi ha ett förhållande till auktoriteten.

Pasquinelli (1984) hävdar att feminismen i sitt "andra stadium" måste gå utöver den kvinnliga gemenskapens och kulturens trygga men insnävande gränser till en direkt konfrontation med den förhärskande manliga diskursen, "undergräva och avslöja den manliga historien, det manliga förnuftets, den manliga kunskapens och de manliga institutionernas gränser. Detta är feminismens mest ambitiösa projekt, som avser att förändra inte bara samhället utan även formandet av individen som representant för människosläktet" (s 135).

Slutord

Bekämpar den nya kvinnorörelsens tolkningar av makten, dess definitioner av den politiska auktoriteten, verkligen dessa auktoriteter, eller knyter de sig i själva verket ännu hårdare fast vid den illegitima manliga auktoriteten? Både och, skulle jag vilja säga. Den nya kvinnorörelsens sociopolitiska aktioner ifrågasätter dagligen den manliga auktoritetens, förmåga att hålla sina löften om vård och omhändertagande. Var gång som kvinnorna marscherar för freden,

demonstrerar mot nedsmutsande industrier, klistrar över en porrbutiks skyltfönster eller upprättar kriscentra för misshandlade kvinnor, påvisar de hierarkiernas ansvarighet (eller rättare oansvarighet), och utsätter denna ansvarighet för en legitimitetsprövning. Oftare än motsatsen blottlägger kvinnorörelsen den manliga auktoritetens oförmåga att tillhandahålla omvårdnad. Den feministiska praktikens mångfald, ett motstånd som är inneslutet i vardagslivet och det lokala, utmanar och hotar det som Foucault har sett som "existensens klippgrund", den bas på vilken dagens maktgrupperingar och deras hållfasthet bygger.

Men även om kvinnorörelsens konkreta politiska aktioner konfronterar de existerande auktoritetsbanden, är det i ljuset av Sennetts utredning om auktoriteten tvivelaktigt om vissa dominerande inslag i rörelsens ideologi också verkligen gör så. Det har här hävdats att den nya kvinnorörelsens maternalistiska ideologi (idealiserad substitution) och förkastande av all hierarki (fantiserat försvinnande) i själva verket slår oss i den illegitima auktoritetens bojar. För det första erbjuder oss den maternalistiska ideologin bara en ny auktoritetsbild eller -gestalt, inte någon metod för att kontrollera auktoriteten. För det andra döljer rörelsens förkastande av all hierarki *utåt* vårt ansvar att kontrollera auktoriteten och *inåt* existensen av dolda auktoritetsband. Detta eliminerar möjligheterna att kontrollera både yttre och inre auktoriteter.

Även om det är viktigt att föra interna kritiska diskussioner om den nya kvinnorörelsens tolkningar av maktrelationerna mellan könen, är det lika viktigt att företa analyser av maktmobiliseringen bland kvinnor. En analys av hur kvinnor mobiliserar makt genom att bilda kvinnogrupper med kollektiv identitet och målsättning och genom att göra kollektiva aktioner kommer att ge oss en förståelse av hur makten realiserar sig i nya och frigörande former. Därmed kan vi bidra till en insikt om de processer som är väsentliga för den moderna demokratins bestånd, och ge ett feministiskt bidrag till demokratins fortsatta utveckling och förnyelse.

- 1 En av Foucaults åskådligaste maktdefinitioner finns i hans *History of Sexuality* (1984): "En analys i makt-termer bör inte ställa upp statens suveränitet, lagens form eller ett enhetligt och totalt härskarsystem som givna postulat; detta är snarare de former man kanske till slut kommer fram till. Med makt anser jag att man först och främst bör förstå den mångfald av styrkeförhållanden som är immanenta i det område där de driver sitt spel och som är grundläggande för ordningen; växelspelet, som genom kamp och oupphöriga konfrontationer omvandlar dem, förstärker dem, kastar om dem; stöden, som dessa styrkeförhållanden finner i varandra, så att de bildar kedja eller system, eller, i motsatt fall, rubbningarna, motsättningarna som isolerar dem från varandra; strategierna, slutligen, som de verkar genom och vilkas allmänna mönster eller utkristallisering i institutioner förkroppsligas i statsapparaterna, i formuleringen av lagen, i samhällets hegemonier" (s 98 f*).
- 2 Foucault säger vidare (1984), att medan svärmen av motståndspunkter går på tvärs över den sociala skiktningen och de individuella enheterna, är det den strategiska kodifieringen av dessa motståndspunkter som möjliggör en revolution, vilket något påminner om statens sätt att bygga på en institutionell integration av maktrelationerna.
- 3 För en allmän diskussion av auktoritetsbegreppet i denna "traditionella mening" se till exempel Giddens (1977, s 154–163) och Friedrich (red, 1958) som innehåller artiklar av bland andra Parsons, Easton och Arendt.
- 4 Schmidt (1984) har anklagat Weber (och Parsons sociologi) för att ha skapat myten om legitimitet och därigenom gett dominansen rätt att existera i samhället.
- 5 Utrymmet medger inte någon återgivning av hur Sennett historiskt analyserar banden. Det får räcka med konstaterandet att dessa band inte är några "moderna" fenomen enligt efterkrigstidens modernitetsdefinition, utan snarare har sitt ursprung i den industriella revolutionens moderna omvandling, då auktoritetsförkastelsens språk utsträcktes från sjuttonhundratalets politik till artonhundratalets ekonomiska förhållanden.
- 6 Som exempel på denna inställning se Friedan (1981). För kritik av den se Peterson (1985b), Stacy (1983), Bashevkin (1984) och Stoper & Johnson (1977).
- 7 Som exempel på denna inställning se i synner-

het Daly (1978) och även Rich (1976). För en sammanfattning och kritik av den se Eisenstein (1984, s 48–58, 69–106 och 109–115).

Översättning: Gunnar Sandin

LITTERATUR

- Bashevkin, Sylvia, "Social Feminism and the Study of American Public Opinion", *International Journal of Women's Studies* 7 (1) 1984
- Brownmiller, Susan, *Against Our Will*, Simon & Schuster, New York, 1977 (på svenska *Våldtäkt*, övers. av Monica Forser, Norstedts, Stockholm 1977)
- Carden Maren, *The New Feminist Movement*, Russell Sage Foundation, New York 1974
- Chodorow, Nancy, *The Reproduction of Mothering*, University of California Press, Berkeley 1978
- Dahl Göran, "Auktoritet som maktens subjektiva manifestation", *Tekla*, 14, 1984
- Dahlström, Edmund & Liljeström, Rita, "Det patriarkala arvet", *Sociologisk forskning*, 2, 1981
- Daly, Mary, *Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism*, Beacon Press, Boston 1978
- Dinnerstein, Dorothy, *The Mermaid and the Minotaur: Sexual Arrangements and Human Malaise*, Harper Colophon Books, New York 1977
- Eisenstein, Hester, *Contemporary Feminist Thought*, Unwin Paperbacks, London 1984
- Foucault Michel, *Language, Counter-Memory, Practice*, Basil Blackwell, Oxford 1977
- Foucault Michel, *Power/Knowledge*, Harvester Press, Brighton 1980
- Foucault, Michel, "The Order of Discourse", i Robert Young (red), *Untying the Text*, Routledge & Kegan Paul, Boston 1981
- Foucault, Michel, *The History of Sexuality*, Penguin, London 1984 (på svenska *Sexualitetens historia*, 1, övers. av Britta Gröndahl, Gidlunds, Stockholm 1980. I citaten markerade med asterisk är översättningen hämtad från den svenska upplagan. Sidhänvisningarna gäller dock den engelska Penguinutgåvan
- Freeman, Jo, "Political Organization of the Feminist Movement", *Acta Sociologica*, 18 (2–3), 1975
- Friedan, Betty, *The Second Stage*, Summit Books, New York 1981
- Friedrich, Carl J (red), *Authority*, Harvard University Press, Cambridge 1958
- Gershuny, H Lee, "The Linguistic Transformation of Womanhood", i Rohrich & Baruch (red), *Women in Search of Utopia*, Schocken, New York 1984

- Giddens, Anthony, *Central Problems in Social Theory*, Macmillan Press, London 1979
- Gulli, Brita, "Organisering för frigjoring", i Berg m fl (red), *Kvinnors bidrag till en kvinnesociologi*, Pax forlag, Oslo 1977
- Gulli, Brita, "Flat organisering", *Pax leksikon*, 2, Oslo 1979
- Hartmann, Heidi, "The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism", i Lydia Sargent (red), *Women and Revolution*, Pluto, London 1981 (på svenska "Det olyckliga äktenskapet mellan feminism och marxism", i *Feminism och marxism*, Arbetarkultur, Stockholm 1986)
- Hendel, Charles W, "An Exploration of the Nature of Authority", i Friedrich (red), *Authority*, Harvard University Press, Cambridge 1958
- Martin, Biddy, "Feminism, Criticism and Foucault", *New German Critique*, 27, 1982
- Mellor, Anne, "Om feministiska utopier", *Kvinnetenskaplig tidskrift*, 5, (1), 1984
- Parsons, Talcott, *The Social System*, Free Press, New York 1966
- Pasquinelli, Carla, "Beyond the Longest Revolution: The Impact of the Italian Women's Movement on Cultural and Social Change", *Praxis International*, 4 (2), 1984
- Peabody, Robert L, "Authority", i *International Encyclopedia of the Social Sciences*, 1, Collier & Macmillan, New York 1968
- Peterson, Abby, "The New Women's Movement - Where Have all the Women Gone? Women and the Peace Movement in Sweden", *Women's Studies International Forum*, 8 (6), 1985a
- Peterson, Abby, "The Revolutionary Potential of the Family?", *Acta Sociologica*, 4, 1985b
- Rich, Adrienne, *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*, W W Norton, New York 1976
- Rosaldo, Michelle Z, "A Theoretical Overview", i Rosaldo & Lamphere (red), *Women, Culture and Society*, Stanford University Press, Stanford 1974
- Rowland, Robyn, "Women Who Do and Women Who Don't", *Women's Studies International Forum*, 8 (4), 1985
- Schmidt, Lars-Henrik, *Magten af den sociale diskurs*, Aalborg Universitets forlag, Aalborg 1981
- Sennett, Richard, *Authority*, Vintage Books, New York 1981
- Sheridan, Alan, *Michel Foucault: The Will to Truth*, Tavistock, New York 1980
- Stacey, Judith, "The New Conservative Feminism", *Feminist Studies*, 9 (3), 1983
- Stoper, Emily & Johnson, Roberta Ann, "The Weaker Sex and the Better Half: The Idea of Women's Moral Superiority in the American Feminist Movement", *Polity*, 10, 1977
- Thorne, Barrie, Kramarae, Cheris & Henley, Nancy, "Imaging a Different World of Talk", i Rohrllich & Baruch (red), *Women in Search of Utopia*, Schocken Books, New York 1984
- Toffler, Alvin, *The Third Wave*, Pan Books, London 1981 (på svenska *Tredje vågen*, övers. av Gunnar Ruud, Esselte, Solna 1982)
- Wrong Dennis, *Skeptical Sociology*, Columbia University Press, New York 1976
- Abby Peterson
Studiegången 13
S-416 81 Göteborg
Sweden